

Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju Polskiej Akademii Nauk
Zeszyt 268, rok 2017, s. 39-51

Wojciech Dziemianowicz

Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych,
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej;
ul. Krakowskie Przedmieście 30; 00-927 Warszawa; w.dziemianowicz@uw.edu.pl

TERYTORYALNY WYMIAR INNOWACJI – OD PROBLEMÓW ANALITYCZNYCH DO DYLEMATÓW STRATEGICZNYCH

Abstract: Territorial Dimension of Innovation – from Analytical Problems to Strategic Dilemmas. The article addresses the issue of the territorial dimension of innovation both from the point of view of the analytical issues as well as the problems facing the authorities of Polish voivodeships. Although the concepts of spatial conditions for conducting innovative activities such as „innovation environment“, „regional innovation systems“ have been known for many years, relatively recent „territorialisation of development policies“ has significantly strengthened the interest in the territory and its features also in the policies of the regional authorities. The intra-regional perceptions of differentiation in terms of the development of innovation should lead intra-regional development policies towards local innovation systems.

Keywords: Innovativeness of region, local innovation systems, regional innovation systems, territorial dimension of innovation.

JEL: R580, O180, O210

Wprowadzenie

Od zawsze innowacje tworzone były w konkretnych miejscach, ale relatywnie od niedawna zaczęto zastanawiać się nad relacjami między innowacjami i miejscami, w których one powstają. Początki wzrostu znaczenia wymiaru regionalnego (przestrzennego) w kontekście prowadzonych polityk można datować w Europie wraz z tworzeniem w latach 80. XX w. pierwszych programów poświęconych wzrostowi innowacji dedykowanych poziomowi regionalnemu¹. Pierwsze Regionalne strategie innowacji w krajach Unii Europejskiej zaczęły powstawać w 1994 r. i były to dwa typy dokumentów: RITTS (*Regional Innovation and Technology Transfer Strategies and Infrastructures*) oraz RIS (*Regional Innovation Strategy*). W sześć lat później, dzięki środkom europejskim, pięć polskich województw przystąpiło do realizacji własnych RIS-ów (były to województwa: opolskie, śląskie, wielkopolskie, warmińsko-mazurskie i zachodniopomorskie), a zaraz potem strategie tego typu miały już wszystkie województwa w Polsce.

Od tego czasu odbyła się co najmniej jedna aktualizacja RIS-ów z początku XXI w., natomiast szczególnie ważne z punktu widzenia obecnej polityki rozwoju, są aktualne strategie RIS3 lub inne dokumenty określające inteligentne specjalizacje województw.

Prezentowane opracowanie ma za zadanie odpowiedzieć na pytanie: jakiego rodzaju trudności mogą występować w próbach terytorializacji polityki rozwoju innowacji prowadzonej przez urzędy marszałkowskie? Praca bazuje na krytycznym przeglądzie literatury oraz licznych wywiadach pogłębianych realizowanych zarówno w regionach słabiej rozwiniętych (województwa podlaskie i warmińsko-mazurskie), jak i tych, które są kluczowe w Polsce (dolnośląskie, łódzkie)².

¹ Jak podaje Błachnio [2005] był to program STRIDE (*Science and Technology for Regional Development in Europe*), w ramach którego prowadzono podprogram RTP (*Regional Technology Plans*).

² Ze względu na to, że problem terytorializacji polityki rozwoju był wątkiem pojawiającym się „przy okazji” omawiania innych zagadnień, zdecydowano się wpleść pozyskane informacje w części dotyczące poszczególnych zagadnień poruszanych w opracowaniu. Dlatego same wywiady nie stanowią odrębnego przedmiotu analizy.

1. Od przestrzeni fizycznej do regionalnych systemów innowacji

Terytorializacja polityki rozwoju podkreśla znaczenie wymiaru przestrzennego w stosowaniu instrumentów przez różne poziomy władz, od centralnych do lokalnych. Pamiętając, że znaczenie wymiaru terytorialnego jest pewnym *novum* w politykach unijnych, a także w niektórych naukach, warto przypomnieć, że istnieją różne podejścia i koncepcje przestrzeni, w której prowadzona jest różnorodna działalność człowieka, w tym innowacyjna.

Przeźren w ujęciu geograficznym może być rozpatrywana zarówno jako przestrzeń czysto fizyczna, w której można obserwować zróżnicowania przestrzenne, ale także sposób organizacji przestrzeni [Lisowski 2003; por. Jałowiecki 1988]. Geografowie wychodząc od obserwacji przestrzeni fizycznej podejmują również zagadnienie roli człowieka w przestrzeni oraz wpływu przestrzeni na człowieka [Walmsley, Lewis 1997], co również było i jest przedmiotem badań socjologów [Jałowiecki 1988; Giddens 2012] i ekonomistów [Hirschman 1958, za Grzeszczak 1999, Hoover 1962]. Różnorodność podejść prowadzi do wyróżniania wielu rodzajów przestrzeni (przeźren ekologiczna, przeźren kulturowa, przeźren społeczna [Lisowski 2003], ale również wskazuje na istotną rolę „miejsca”, jako najbliższego środowiska człowieka, w którym jednostka lub grupa ludzi mieszka [Tuan 1987], prowadzi działalność gospodarczą [Hurst 1972], wypoczywa i realizuje swoje ambicje oraz aspiracje [Florida 2002].

Jak zauważa Sagan [2007], można zarysować transformację podejścia do przestrzeni, związana ze zmianą paradygmatu modernistycznego na postmodernistyczny. W pierwszym przypadku przeźren rozumiana była jako typologiczna powierzchnia wypełniona układami węzłów, sieci i płynącymi w nich wartościami. W ujęciu postmodernistycznym przeźren może być „sceną”, na której odgrywają swoją rolę różni aktorzy (interesariusze, instytucje) odnajdujący się w określonym kontekście (również uwarunkowań zewnętrznych), ale także powiązani „dramaturgią historii”, co można rozumieć jako nawiązanie do kapitału społecznego [por. Putnam 1993]. Sagan [2007] wskazuje również, że w ujęciu modernistycznym region (szczególna część przestrzeni) był kategorią „terytorialną”, gdy postmodernizm traktuje go jako kategorię społeczną i kulturową.

Na uwagę zasługuje podejście Jewtuchowicz [2013], która pojęcie *terytorium* *uczące się* rozpatruje jako efekt przekształcania się terytorialnych systemów produkcyjnych. Systemy te mogą występować jako niewielkie

skupienia firm o niewielkim znaczeniu procesów uczenia się (skupienia przedsiębiorstw), ale również jako najbardziej zaawansowane „środowiska innowacyjne”, w których występuje duża gęstość i intensywność relacji, łącznie z procesem uczenia się [por. Nowakowska 2013; Tuziak 2013]. Autorka przypomina jednocześnie, że mimo to, że innowacje powstają w określonych miejscach, nie muszą być czynnikiem przyczyniającym się do tworzenia terytorium w ekonomicznym sensie. Jako przykłady można podać uniwersytety lub duże korporacje, które tworzą wiedzę i zaawansowane rozwiązania, ale są powiązane z globalnymi lub ogólnie rzecz ujmując zewnętrznymi systemami produkcji. Wówczas mamy do czynienia z „a-terytorialnym sposobem organizacji” [*ibidem*: 143].

Zatem jeśli nie wszystko musi mieć czysto terytorialny wymiar, można zastanowić się, dlaczego warto dążyć do tworzenia chociażby polityki innowacyjnej ukierunkowanej terytorialnie. Zaucha *et al.* [2013: 10] wskazują, że terytorialne ukierunkowanie polityk (w tym innowacyjnej) sprzyja zagwarantowaniu inteligentnego i trwałego wzrostu gospodarczego i włączeniu społecznemu oraz większej efektywności prowadzenia polityk. Podejście ukierunkowane terytorialnie oznacza relacje między interesariuszami lokalnymi a siłami zewnętrznymi (administracja regionalna i rządowa), których podstawą jest dialog. Dialog z kolei powinien prowadzić do oceny znaczenia danego obszaru dla polityki regionalnej, czy krajowej [Barca 2011, za: Zaucha *et al.* 2013]. Dialog, wymiana myśli, synergia są cechami regionu uczącego się, zatem dają podstawę do nie tylko rozwoju jego innowacyjności [Nowakowska 2016], ale również kreowania specjalności [por. Klasik, Kuźnik 2016].

Wymiar terytorialny podejmowany w politykach rozwoju także podlega zmianom znaczeniowym [*Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego* 2010]. Polityki odchodzące od sektorowego podejścia na rzecz podejścia zintegrowanego (nowy paradygmat) traktują terytorium jako zróżnicowane jednostki funkcjonalne podlegające różnorodnym mechanizmom społeczno-ekonomicznym, w których należy stosować różnorodną paletę zintegrowanych programów, dopasowanych do cech i wymagań danego terytorium.

Analiza SWOT piętnastu dokumentów RIS polskich województw [Dziemianowicz *et al.* 2014] uwidoczniła zdecydowaną przewagę potencjałów gospodarczych i instytucjonalnych nad demograficzno-społecznymi. Generalnie dopiero na czwartym miejscu (pod względem częstości dostrzegania) znajdują się potencjały przestrzenne i rzadziej wskazywane są potencjały przyrodniczo-kulturowe. Jest to dlatego istotne, że analizy SWOT strategii wojewódzkich wskazują potencjały przestrzenne mniej więcej tak samo często,

jak gospodarcze. Czy zatem różnorodność wewnątrz województwa, cech poszczególnych obszarów regionu ma znaczenie dla rozwoju innowacyjności? Odpowiedź jest pozytywna, jednak w dalszej części pracy skoncentrowano się na problemach analitycznych i dylematach strategicznych, jakie stoją przed tymi, którzy wdrażają politykę innowacyjności na poziomie regionów.

2. Problemy analityczne

Problemy w pomiarze innowacyjności regionów prezentowała m.in. Olechnicka [2007], wskazując na trudności metodologiczne i techniczne. Istotne jest, że oprócz problemów związanych z niedostatkami opisu efektów innowacyjności oraz popytu na innowacje, autorka wskazuje problem analiz przestrzennych wynikający przede wszystkim z braku i/lub niedostatecznej liczby danych statystycznych pozwalających uchwycić wewnątrzwojewódzkie zróżnicowania.

Zaucha *et al.* [2015], propagując pojęcie pięciu kluczy terytorialnych (dostępność, usługi pożytku publicznego, zasoby terytorialne, powiązania ośrodków miejskich, regiony funkcjonalne), wskazują tzw. zagadnienia wiążące dla każdego z tych kluczy. Część z nich odnosi się do zagadnienia wymiaru terytorialnego innowacji. W kluczu usługi pożytku publicznego zagadnieniem wiążącym są inwestycje w edukację. Z kolei w kluczu zasoby terytorialne, znajdują się zagadnienia wiążące: lokalne systemy i sieci innowacji. Należy jednak podkreślić, że wykonane przez autorów analizy potwierdzają trudności wskazywane wcześniej przez Olechnicką [2007], przejawiające się w słabym dostępie do rzetelnych danych statystycznych opisujących innowacyjność na poziomie lokalnym.

Charakterystyka wybranych problemów analizy innowacyjności układów terytorialnych (tab. 1) prowadzi do kilku, niezbyt optymistycznych wniosków:

- Zmiany w *Ustawie o statystyce publicznej* dotyczące w szczególności tajemnicy statystycznej są mało realne, zatem nie należy oczekiwać istotnego skoku jakościowego w zakresie dostępności danych ze źródła, jakim jest GUS. Poszukiwanie informacji o podmiotach innowacyjnych z natury rzeczy ogranicza populację, a przyjęcie skali powiatowej czy gminnej (zatem ograniczenie liczebności podmiotów w danej jednostce) uniemożliwia otrzymanie informacji właśnie przez tajemnicę statystyczną (zbyt mała liczebność podmiotów lub zbyt duża dominacja jednego podmiotu);
- Trudno jest również oczekiwać zmian w nastawieniu respondentów do badań społecznych, szczególnie gdy tematyka tych badań dotyczy

tajemnicy podmiotów gospodarczych. Zatem nie tylko brak czasu przedsiębiorców, ale również zakres badań będą wciąż utrudniały jakościową ocenę innowacyjności regionów w ujęciu terytorialnym.

- Skala badań jakościowych, oparta zazwyczaj na reprezentacyjnej próbie, może zostać powiększona, ale tylko na skutek zwiększenia nakładów na te badania. Jednak należy podkreślić, że skutek, czyli reprezentatywność próby na poziomie powiatu lub gminy wcale nie musi być gwarantowany i może być trudno porównywalny ze względu na liczebność podmiotów i ich niechęć do badań, o czym wspomniano wcześniej.

Tabela 1

Terytorialny wymiar innowacji – wybrane problemy analityczne

Problem diagnostyczny	Źródło problemu	Próby rozwiązania
Brak wiarygodnych danych odzwierciedlających rzeczywistość	Dane GUS zbierane metodą przedsiębiorstw	Badania jednostkowych firm liderów, w celu oszacowania „części wojewódzkiej“
Brak danych statystycznych na poziomie podregionów, powiatów i gmin	GUS stara się likwidować luki informacyjne, jednak robi to z opóźnieniem	Prezentacja danych tylko na poziomie wojewódzkim, Badania ankietowe i inne
Tajemnica statystyczna	Archaiczna <i>Ustawa o statystyce publicznej</i>	Wykorzystanie danych z wywiadowni gospodarczych
Niechęć respondentów do uczestniczenia w badaniach	Niedostrzeganie związku między badaniami a instrumentami dla konkretnych odbiorców	Ograniczenie próby badawczej tylko do tych, którzy chcą i mają czas się wypowiadać
Trudności w identyfikacji rzeczywistych powiązań sieciowych	Tajemnica biznesowa	Opis sieci na wysokim poziomie ogólności
Sieci powiązań wychodzące poza granice województwa	Brak ogólnodostępnych danych GUS na temat relacji biznesowych w zakresie innowacji	Opis sieci na wysokim poziomie ogólności
Oszacowanie popytu na innowacje	Badanie reprezentatywne musi zawierać dużą część firm, które nie są i nie chcą opierać konkurencyjności na innowacjach	Koncentracja na kluczowych interesariuszach systemu wsparcia innowacji

Źródło: Opracowanie własne.

3. Dylematy

Dylematy dotyczące terytorializacji regionalnej polityki rozwoju innowacji rozpatrzono w ujęciu strukturalnym i strategicznym. Odnoszono się zatem do wybranych istotnych zagadnień związanych z cechami regionu oraz dokonywanych wyborów strategicznych (decyzje zarządów województw). Doświadczenia polskich województw w zakresie przygotowania i realizacji strategii innowacji, w tym strategii RIS3, pozwalają sformułować kilka dylematów i konsekwencji przyjęcia jednego z rozwiązań lub posiadania przez region określonej cechy (tab. 2).

W przypadku **terytorialnego wymiaru Regionalnego Systemu Innowacji** warto podkreślić, że budowane systemy innowacji w samorządowych województwach mają różnorodny zasięg, choć podkreślany jest fakt, że z natury rzeczy systemy te są otwarte na różnorodnych partnerów. Praktyka – szczególnie związana z pozyskiwaniem i wydatkowaniem środków europejskich – pokazuje jednak dominującą rolę ośrodka wojewódzkiego i ew. wybranych subregionalnych biegunów wzrostu.

W ostatnich latach wszystkie województwa w Polsce musiały stawić czoła zadaniu, jakie przed nimi postawiono, tj. określić **inteligentne specjalizacje**. Niezależnie czy specjalizacje te zostały wyróżnione w nowych dokumentach strategicznych (RIS3), czy w samych strategiach wojewódzkich (np. woj. warmińsko-mazurskie) lub w postaci odrębnych dokumentów o charakterze programowym (np. woj. podlaskie), istotny jest, wydaje się, proces „przedsiębiorczego odkrywania”, jaki powinien być przeprowadzony w trakcie wyłaniania inteligentnych specjalizacji, a przede wszystkim oddolne zdolności (możliwości) budowania inteligentnej specjalizacji. Należy zwrócić uwagę, że budowanie zdolności konkurencyjnych firm na podstawie relacji biznes – nauka w niektórych, szczególnie słabych województwach, prowadzi do konstatacji, że najlepsze zasoby naukowe zlokalizowane są poza regionem, a często poza krajem. Aktorzy systemu innowacji stoją zatem przed problemem: czy wspierać *stricte* regionalne relacje, czy też otworzyć się na konkurencyjność innych ośrodków i regionów, by dać jak największe szanse regionalnym firmom.

Zarówno najnowsze strategie RIS3, jak i poprzednie strategie innowacji wskazują wśród mocnych stron regionów np. potencjał rozwoju innowacji w stolicach województw, siłę wybranych uczelni, w tym zlokalizowanych poza miastami wojewódzkimi. Zdecydowanie brakuje w tych dokumentach wyróżnienia, wskazania charakteru i roli **lokalnych systemów**

innowacji [Dziemianowicz *et al.* 2017]. Koncentracja uwagi na innowacjach nie powinna przysłańać realnych potrzeb i możliwości firm, jak i instytucji otoczenia biznesu. Przedsiębiorcy często wskazują, że ich potrzeby związane są z unowocześnieniem parku maszynowego, zakupem technologii *etc.* Z kolei władze lokalne ośrodków subregionalnych i innych miast nie podejmują kwestii innowacyjności, jako tej, która zarezerwowana jest dla władz wojewódzkich.

Tabela 2

Dylematy strukturalne i strategiczne w kontekście terytorialnego wymiaru innowacji

Cechy regionu i podejmowanych wyborów strategicznych	
<i>Regionalny System Innowacji</i>	
Skoncentrowany terytorialnie	Policentryczny
<ul style="list-style-type: none"> • międzynarodowe znaczenie miasta wojewódzkiego • problem „wysysania” kadr z innych części regionu • budowanie relacji „miasto wojewódzkie – region” 	<ul style="list-style-type: none"> • różnorodność instrumentów, w zależności od charakteru lokalnych systemów innowacji • przepływy wiedzy i wartości w sieci • hierarchiczność sieci
<i>Inteligentna specjalizacja</i>	
Silnie oparta na walorach terytorialnych w regionie	Słabo oparta na walorach terytorialnych w regionie
<ul style="list-style-type: none"> • konkurencyjność międzynarodowa sektora B+R oraz uczelni regionalnych • wewnątrzregionalne specjalizacje • regionalne i lokalne zakorzenienie firm 	<ul style="list-style-type: none"> • konkurencyjność firm w centrum uwagi polityki innowacyjności • sieci krajowe i międzynarodowe • odpływ firm w poszukiwaniu wiedzy
<i>Lokalne systemy innowacji</i>	
Oparte na innowacjach	Oparte na przedsiębiorczości
<ul style="list-style-type: none"> • znaczenie uczelni i ośrodków B+R • proinnowacyjne postawy przedsiębiorców • otwarte sieci powiązań 	<ul style="list-style-type: none"> • znaczenie klimatu wspierania przedsiębiorczości • dostęp do wiedzy i technologii z zewnątrz gminy • polityka klastrowa

Cechy regionu i podejmowanych wyborów strategicznych	
Terytorializacja celów strategicznych	
<p>Podejście tradycyjne</p> <ul style="list-style-type: none"> • cel terytorialny jako „odrębny problem” • koncentracja na obszarach problemowych • spójność terytorialna wieloaspektowa „łącząca” problemy sektorowe 	<p>Podejście nowe</p> <ul style="list-style-type: none"> • terytorium jako immanentna cecha wszystkich celów • koncentracja na procesach zachodzących wewnątrz terytorium • powiązania funkcjonalne
Terytorialne podejście strategiczne	
<p>Ingerencja</p> <ul style="list-style-type: none"> • głównie w obszarach problemowych • skupiona na problemach również motorów wzrostu • problem zaburzania procesów rynkowych 	<p>Konkurencja</p> <ul style="list-style-type: none"> • silni radzą sobie bez wsparcia • konkurencja globalna • polaryzacja
System monitorowania RIS	
<p>Monitoring pozorny</p> <ul style="list-style-type: none"> • analiza statystyczna dostępnych danych na poziomie powiatów i gmin • monitoring okazjonalny • brak przełożenia wniosków z raportów o realizacji strategii na rzeczywiste działania władz województw 	<p>Monitoring rzeczywisty</p> <ul style="list-style-type: none"> • badania jakościowe cykliczne • gromadzenie wiedzy, dyskusja, wnioski • uczenie się, jako podstawa monitoringu • integracja monitoringu strategii innowacyjności • i strategii społeczno-gospodarczej

Źródło: Opracowanie własne.

Odrębną grupą dylematów jest sposób **terytorializacji celów**, który dotyczy nie tylko strategii innowacji, ale ogólnie wszystkich dokumentów strategicznych przygotowywanych przez administrację publiczną. Generalnie w strategiach krajowych i tych opracowywanych przez władze wojewódzkie dominuje wyróżnianie odrębnego celu dotyczącego problemu zróżnicowań przestrzennych (tak też jest w najnowszym dokumencie rządowym, w *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju*). Od lat administracja rządowa podchodzi do wyzwań rozwojowych przez pryzmat konkurencji, sprawności administracji oraz spójności (w tym miejscu zazwyczaj pojawiają się zapisy dotyczące m.in. zróżnicowań regionalnych). Inne podejście, często proponowane jako alternatywa dla dominacji sektorowego wymiaru, charakteryzuje się wyznaczaniem celów z uwzględnieniem wymiaru terytorialnego w każdym z nich. W takich przypadkach terytorium powinno być traktowane jako

immanentna cecha wszystkich działań, niezależnie czy dotyczą rolnictwa, czy sfery *stricte* innowacyjnej.

W kontekście wyborów strategicznych istotna jest jeszcze jedna grupa zagadnień, skupiona wokół pytania, czy polityka regionalna (również innowacyjna) powinna preferować **konkurencję i konkurencyjność**, czy stanowić istotny (często decydujący) impuls **ingerujący** w sytuację, jaką zastajemy w różnych typach przestrzeni. Dotychczas poprawność polityczna wymagała koncentrowania uwagi na ingerencji w obszarach problemowych, zostawiając więcej miejsca dla konkurencji w tych częściach regionów, które można nazwać „motorami wzrostu”. Najnowsze strategie regionalne, ale również dokumenty rządowe i unijne, wyraźnie wskazują na podejście uwzględniające oba zagadnienia – ingerencję i konkurencję. Jednocześnie oba podejścia mają swoje wady z punktu widzenia polityki rozwojowej. Z jednej strony ingerencja prowadzi do zaburzeń rynkowych, a w wymiarze administracji publicznej środki europejskie stanowią rodzaj „uzależnienia” od interwencji zewnętrznej. Z drugiej jednak strony wolna konkurencja prowadzi do polaryzacji przestrzeni, gdzie silne ośrodki miejskie wymywają z otoczenia zasoby rozwojowe.

Ostatnim dylematem, na który warto zwrócić uwagę, jest kwestia **znaczenia monitorowania regionalnych strategii innowacyjności**. Dość powszechne podejście w latach pierwszej i drugiej generacji strategii, które można nazwać „monitoringiem pozornym” polegało na prezentacji zróżnicowań wewnątrzregionalnych w zakresie wszystkich dostępnych wskaźników, które dawały możliwość prezentacji danych na poziomie powiatowym lub gminnym. Monitoring ten był *de facto* pochodną dostępności danych oferowanych najczęściej przez GUS. Komitety monitorujące RIS-y, nawet jeśli chciały podejmować decyzje na temat terytorialnego wymiaru innowacji, miały zbyt słabe podstawy merytoryczne. Diametralnie inne podejście wymaga dwóch kroków. Po pierwsze, należy zerwać z hołdowaniem idei statystycznych dowodów. Nawet jeśli GUS jest coraz bardziej hojny w swojej ofercie statystycznej, dopóki nie zapadnie decyzja o zmianie zasad tajemnicy statystycznej, nie należy oczekiwać wzrostu wiedzy na temat przestrzennego zróżnicowania innowacyjności (oczywiście możemy powiedzieć więcej o dużych miastach, w których funkcjonuje wiele podmiotów, ale informacje o zróżnicowaniu w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych są fragmentaryczne). Po drugie, istotna jest budowa własnych regionalnych zasobów wiedzy „sterytorializowanej”. Nie chodzi o badania reprezentatywne w każdym rodzaju lokalnego systemu innowacji. Ważne jest, by władze regionalne miały świadomość swoich potencjałów i problemów wynikających z różnic terytorialnych. W licznych przypadkach kluczowe

staje się zapewnienie ciągłości (powtarzalności) badań jakościowych. Często bowiem przeprowadzenie 10-20 wywiadów pogłębionych daje większą wiedzę na temat zachodzących procesów w określonych grupach systemu innowacji, niż wybrakowane bazy pozyskiwane z GUS. Na pewno monitoring tego typu powinien być odpowiedzią na definicję Kaplana i Nortona [2006], czyli pozyskiwana wiedza powinna być impulsem do dyskusji, wyciągania wniosków i wspólnego uczenia się interesariuszy regionalnych i lokalnych systemów innowacji.

Zaprezentowane powyżej dylematy nie wypełniają całości zagadnień, jakie można rozpatrywać podejmując kwestię terytorium i innowacyjności regionu. Pokazują jednak, że władze regionalne, chcąc odpowiedzialnie kształtować rozwój swojej jednostki, powinny traktować terytorium jako stały element dyskusji zarówno w kontekście celów, jak i monitorowania innowacyjności regionu.

Podsumowanie

Terytorialny wymiar innowacji był od lat kojarzony z takimi pojęciami, jak *środowisko dla innowacji*, czy *regionalne systemy innowacji*. Jednak dopiero w ostatnich dwóch dekadach można mówić o istotnym wzroście znaczenia terytorialnego podejścia w politykach rozwoju, w tym coraz częściej również w regionalnej polityce innowacyjności.

Władze publiczne nie tylko koncentrują się na rozwoju potrójnej czy poczwórnej helisy, ale starają się również maksymalizować walory regionu w celu rozwoju innowacji. Podejście terytorialne jest stosowane w Polsce przy ograniczeniach informacyjnych, których prawdopodobnie nie uda się w najbliższym czasie wyeliminować. Niestety na polityce wspierania innowacji ciąży stereotyp myślenia o regionalnych systemach innowacji, który zakłada, że „innowacje tworzone są w regionie”. Dlatego z pewnością w najbliższym czasie będziemy świadkami wzrostu zainteresowania lokalnymi systemami innowacji, które koncentrują się na najbliższym otoczeniu każdej firmy, ale jednocześnie ułatwiają decydom podjęcie interwencji zależnej od wewnętrznego zróżnicowania regionu.

Podziękowania

Opracowanie powstało w ramach projektu badawczego „Zmiana modeli procesów innowacji: szansa na zmianę ścieżek rozwoju regionów słabiej rozwiniętych”, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki (umowa nr:

UMO-2014/13/B/HS5/03612), realizowanego na Wydziale Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego.

Literatura

- Barca F., 2011, *Conclusion. Alternative Approaches to Development Policy: Intersection and Divergences*. "Regional Outlook 201", Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris.
- Błachnio M., 2005, *Regionalne strategie innowacji instrumentem polityki innowacyjnej*. Praca magisterska, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, UW.
- Dziemianowicz W., Szlachta J., Peszat K., 2014, *Potencjały rozwoju i specjalizacje polskich województw*. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa.
- Dziemianowicz W., Laskowska A., Peszat K., 2017, *Local Innovation Systems in Poland – the Beginning of the Road*. *Miscellanea Geographica – Regional Studies on Development*, t. 21, nr 2.
- European Union, 1992, *Treaty on European Union (Treaty of Maastricht)*, Official Journal of European Communities, No 191 of 29.7.
- Florida R., 2002, *The Rise of the Creative Class*. New York.
- Giddens A., 2012, *Socjologia*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Grzeszczak J., 1999, *Bieguny wzrostu a formy przestrzeni spolaryzowanej*. Prace Geograficzne IGiPZ PAN, nr 173, Wyd. Continuo, Wrocław.
- Hirschman A. O., 1958, *The Strategy of Economic Development*. Yale University Press, New Haven, Conn.
- Hoover E. M., 1962, *Lokalizacja działalności gospodarczej*. PWN, Warszawa.
- Hurst M. E., 1972, *A Geography of Economic Behavior*. Duxbury Press, Belmont.
- Jałowicki B., 1988, *Spoleczne wytwarzanie przestrzeni*. Książka i Wiedza, Warszawa.
- Jewtuchowicz A., 2013, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*. Wyd. UŁ, Łódź.
- Kaplan R. S., Norton D. P., 2006, *Strategiczna karta wyników. Jak przełożyć strategię na działanie*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Klasik A., Kuźnik F., 2016, *Specjalności regionu w perspektywie studiów prospektywnych i strategicznych*, [w:] *Specjalizacja regionalna – współczesne podejścia*, A. Klasik, F. Kuźnik (red.). *Studia KPZK PAN*, t. CLXX, Warszawa.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020. Regiony, miasta, obszary wiejskie*, 2010, MRR, Warszawa.
- Lisowski A., 2003, *Koncepcje przestrzeni w geografii człowieka*. Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, UW, Warszawa.

- Nowakowska A., 2013, *Terytorium – źródło procesów innowacji*, [w:] *Zrozumieć terytorium. Idea i praktyka*, A. Nowakowska (red.). Wyd. UŁ, Łódź.
- Nowakowska A., 2016, *Inteligentne specjalizacje – nowa architektura regionalnej polityki innowacyjnej*, [w:] *Specjalizacja Regionalna, op. cit.*: 56-66.
- Olechnicka A., 2007, *Innowacyjność polskich regionów. Metody pomiaru, stan i tendencje*, [w:] *Rozwój, region, przestrzeń*, G. Gorzelak, A. Tucholska (red.). MRR, Warszawa: 265-288.
- Putnam R., 1993, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press, Princeton New Jersey.
- Sagan I., 2007, *Teorie rozwoju regionalnego i ich praktyczne zastosowanie*, [w:] *Rozwój, region, przestrzeń*, G. Gorzelak, A. Tucholska (red.). MRR, Warszawa: 91-108.
- Szlachta J., 2013, *Europejskie uwarunkowania trzeciej generacji strategii rozwoju regionalnego w Polsce – poziom województw*, [w:] *Polityka rozwoju regionów oparta na specjalizacjach inteligentnych*, K. Malik (red.). Studia KPZK PAN, t. CLV, Warszawa: 24-40.
- Szlachta J., 2016, *Polityka Unii Europejskiej w kontekście rozwoju lokalnego*, [w:] *Łańcuch wartości gminy*, W. Dziemianowicz, J. Szlachta (red.). Studia KPZK PAN, t. CLXIX, Warszawa: 27-41.
- Sztando A., 2010, *Polityka intraregionalna – pojęcie, podmioty, cele i instrumenty*, [w:] *Problemy rozwoju regionalnego*, R. Bról (red.). Prace Naukowe UE we Wrocławiu, nr 110, Wrocław: 184-194.
- Traktat z Lizbony zmieniający Traktat o Unii Europejskiej i Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, sporządzony w Lizbonie 13 grudnia 2007 r.*, Dz. U. nr 203.
- Tuan Y-F., 1987, *Przestrzeń i miejsce*. PIW, Warszawa.
- Tuziak A., 2013, *Innowacyjność w endogenicznym rozwoju regionu peryferyjnego. Studium socjologiczne*. Wyd. Naukowe SCHOLAR, Warszawa.
- Walmsley D. J., Lewis G. J., 1997, *Geografia człowieka. Podejścia behawioralne*. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa.
- Zaucha J., Świątek D., Stańczuk-Olejnik K., 2013, *Zintegrowane podejście ukierunkowane terytorialnie*. Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju, Warszawa.
- Zaucha J., Brodzicki T., Ciołek D., Komornicki T., Mogiła Z., Szlachta J., Zaleski J., 2015, *Terytorialny wymiar wzrostu i rozwoju*. Difin, Warszawa.